

Programul de cult in antichitatea greaca si romana

Arhitectura greaca s-a constituit si s-a dezvoltat conditionata de anumiti factori cu actiune larga care i-au determinat tendintele majore, definitorii:

- o configuratie geografica particulara care a situat teritoriul grec la confluenta unor vechi si prestigioase culturi; contactele realizate cu alte civilizatii au permis omului grec o deschidere a orizonturilor; arhitectura s-a imbogatit prin cunoasterea si asimilarea ,cu un acut simt selectiv, a unor experiente si idei constructive;

- existenta, pe acelasi teritoriu a unor traditii prehelenice care au furnizat modele si experiente arhitecturale elaborate intr-un spirit nou, marcand insa un proces de continuitate;

- o comanda sociala specifica; arhitectura greaca s-a constituit ca un instrument al comunitatii umane libere careia trebuia sa-i asigure cadrul material al existentei si sa-I afirme presigiul;

- o inclinatie proprie lumii elene carte armonie, echilibru, simtul masurii, evitarea exceselor; evolutia arhitecturii a stat sub semnul perfectionarilor lente nu al modificarilor spectaculoase iar in geneza formelor sale a intervenit in mod constant raportarea la scara umana in detrimentul monumentalizarii abstracte;

- un simt al naturii profund ancorat in mentalitatile lumii grecesti care a condus catre o consecventa raportare a arhitecturii la mediul inconjurator, la stabilirea unei relatii intime, neantagonizarea intre creatia omului si cea naturala;

- un pronuntat individualism al omului grec sursa a varietatii formelor, a refuzului uniformizarii rezolvarilor, in conditiile mentinerii unui caracter unitar al arhitecturii.

Cadrul general de dezvoltare al civilizatiei romane permite selectarea unui grup de factori a caror actiune asupra evolutiei fenomenului arhitectural a fost definitorie:

- o arie geografica de mare amploare obligand la o activitate constructiva intensa si asigurand contactul continuu cu alte civilizatii; sursa permanenta de improspatare a gandirii arhitecturale;

- existenta unor traditii paleoitalice si etrusce pe fondul carora au fost asimilate experientele unei culturi de elevata tinuta- cea greco-elenistica;

- un caracter predominant urban cu implicatiile corespunzatoare in stiinta constructiilor de asezari si a spatiilor urbane, precum si in continutul unor programe de arhitectura;

- comanda sociala care solicita- atat prin arhitectura capitalei cat si prin cea exportata in teritoriile ocupate- exprimarea fortei si autoritatii imperiului;

- o inclinatie pronuntata catre ratiune, echilibru, ordine riguroasa, simt practic, trasatura definitorie pentru mentalitatile lumii romane care poate fi pusa in legatura cu un anumit fond etnic latino-etrusc; aceste caracteristici se pastreaza pana in perioada imperiala timpurie;

- o tehnica de constructie exceptionala care trebuind sa raspunda solicitarilor complexe ale unei activitati constructive de mare anvergura a generat o multitudine de procedee capabile sa materializeze o gama extinsa de forme si spatii arhitecturale.

Constructiile religioase in Grecia antica s-au constituit ca program dominant, marele lor numar precum si atentia care li s-a acordat din punctul de vedere al materialelor folosite si, in special, din cel al expresivitatii formelor gasindu-si explicatia in rolul important pe care il detinea religia in conceptiile lumii antice atat la nivelul indivizilor cat si al societatii. Templul grec a fost conceput ca o locuinta simbolica a zeului materializand printr-o reprezentare antropomorfa- statuia. Modelul care a fost ales este locuinta princiară de tip megaron. Incaperea principala devine naosul templului, locul vetrei fiind luat de statuia zeului si alcatuieste, impreuna cu vestibulul deschis, pronaosul, un nucleu care a devenit un arhetip reluat , cu unele prelucrari, in epocile urmatoare. Vestibulul de intrare a fost reluat in partea opusa a naosului printr-un spatiu similar, opistodomus.

Spatiul sacru al templului nu era accesibil masei de credinciosi. Pentru cetatenii polisului imaginea care se oferea era a exteriorului edificiului religios, perceputa fie ca masa dominantă in cadrul asezarii, fie prin parcurgerea unui traseu precis.

În aceste condiții imaginea relativ simplă a megaronului prehelenic, cu o singură fatadă accentuată de prezența unor coloane nu ar fi fost suficient de expresivă, nu ar fi avut puterea necesară asupra publicului. Astfel a fost introdus un nou element al cărui rol era cel de a conferi plasticității arhitecturale a edificiului un plus de expresivitate: un șir de coloane care înconjoară edificiul pe toate laturile alături de un portic, pteron. Tratarea echivalentă a celor patru fațade, fără accentuarea unei uneia dintre ele ca fiind principala a rezultat din însuși modul de percepție a construcției, dinamic, urmărindu-se ca imaginile care se succed să-și păstreze expresivitatea.

Templele se înscriu în ansamblurile complexe ale sanctuarelor care alături de zona sacră a fiecărui polis, fiind așezate de obicei pe o înălțime, acropola. În cadrul incintei sacre, temenosul, limitat de ziduri și accesibil prin porți monumentale (propilee), se detașează dominante templele, ierarhizate în funcție de semnificația lor; li se adaugă altare de sacrificiu și numeroase statui cu caracter votiv.

Templul roman a preluat de la civilizația etruscă ideea de limită sacră trasată de auguri, templum-ul, în interiorul căruia, aflat sub protecția zeilor se desfășura ritualul. Edificarea construcției era precedată de trasarea celor două axe majore, cardo și decumanos, clădirea templului era divizată în două părți aproximativ egale: pars antica, un amplu portic unde protii practicau formele de cult și pars postica, cella închisă destinată zeilor, uneori împartită în trei spații corespunzătoare triadei divine. Ne aflăm în fața unei alte concepții, diferită de cea a grecilor care vedeau în templu locuința zeului, o mare sculptură în spațiu, pe care participanții la procesiune o înconjurau. Practicarea ritualului roman se făcea în prezența unui public static particularitate funcțională care a determinat rezolvarea construcției în alt mod. Templul roman este organizat pe baza unui ax longitudinal care dirijază atenția spre pars antica, spațiul de practicare a cultului. În aceste condiții fațadele se diferențiază una din ele devenind principala și fiind tratată în consecință. O astfel de construcție se înserează firesc în țesutul urban sau într-un ansamblu monumental: amplasarea ei se face în centrul unui spațiu având nevoie numai de o suprafață liberă în fața construcției.

Tradițiile etrusco-latine, constituite pe baza unor condiționări specifice de climă și relief au sugerat formula ridicării templului pe un subsol puternic, un podium accesibil printr-o scară monumentală care accentua ideea de axialitate. Influența greacă s-a manifestat prin introducerea pteronului, care însă a fost prelucrat: șirul de coloane nu mai înconjoară ca un portic ci se limitează la fațada principală și uneori la cele două fațade laterale accentuând ideea de axialitate. Colona posterioră și cele laterale sunt angajate zidului celei.

Acest tip de templu a fost caracteristic, în special, perioadei republicane și a celei imperiale timpurii. Ulterior templul cu ax longitudinal a evoluat, ca urmare a apariției ideii de divinizare a imperatorului, a complicării cultului prin introducerea de divinități noi, provenind din lumea orientului sau a unor idei arhitecturale inovatoare. Față de formele clasice ale templului Fortunei Virilis, cel dedicat de Adrian Venerei și Romei, cu cele două spații de cult adosate, acoperite cu bolti cilindrice și înconjugate de o colonadă, iese din canoane, dovadă a vitalității arhitecturii romane.

Un caracter special al templului roman este amplasarea acestuia în cadrul ansamblurilor urbane-forurile. Forul a fost conceput ca un element funcțional indispensabil orașului și, în același timp, ca o manifestare a autorității imperiului în noile așezări sau a prestigiului imperatorilor în forurile capitalei. În aceste condiții forul se constituie ca programul major al arhitecturii romane, cel care polarizează întreaga capacitate creatoare a constructorilor și a arhitecților. Este demn de reținut faptul că în civilizația romană, caracterizată printr-un mod de viață urban evoluat, programul dominant sub aspectul interesului care îi se acorda, nu este un program de arhitectură ci unul urbanistic.

Arhitectura ionică își găsește un amplu teren de manifestare cu prilejul reconstrucției Acropolei din Atena. În colțul de sud-vest al colinei, pe un promontoriu special amenajat, este executat într-un timp scurt un mic templu dedicat zeiței Nike Apteros. Rămânând în cadrul stilistic definit de arhitectura ionică elaborată în Asia Mică, templul, a cărei execuție a fost influențată de experiența realizării Parthenonului și a Propyleelor, capătă trasături compoziționale caracteristice pentru arhitectura dorica: înclinarea planurilor verticale ale zidurilor, gradinelor și axelor coloanelor către centrul stylobatului, o proporție a coloanelor neobisnuite pentru ordinul ionic.

Templul Atenei Nike Apteros, proiectat de Kalikrates în anul 499 î.e.n. și realizat mult mai târziu, se prezintă ca un edificiu amfiprostil, tetrastil, ionic cu cella deschisă în antis, lipsit de pronaos și opistodomus. Cu toate că dimensiunile sale sunt reduse, datorită proporțiilor sale influențate de

arhitectura dorică, urmărite în mod deliberat de autorul său, s-a obținut o scară care îi conferă prestanță și un aspect sever. Dispune pe un promontoriu al Pyrgosului, înconjurat de un parapet de marmură decorat cu reliefuri și precedat de altarul zeiței Nike, avansând către vest în raport cu Propyleele, templul avea menirea să îmbogățească imaginea Acropolei ca expresie a victoriei Atenei asupra invadatorilor. Utilizate de turci ca material pentru construirea fortificațiilor de pe Acropola, piesele care alcatuiesc templul au fost recuperate aproape integral și recombinate în anii 1835-1836.

Din coasta templului Atenei Nike se percepe parțial Parthenonul, fiind pusă poziția sa dominantă în cadrul ansamblului.

Templul Fortunei Virilis din Forum Boarium din Roma începutului secolului I î.e.n. s-a păstrat foarte bine. Este un templu pseudoperipter, tetrastil, ionic grec-italic, înzestrat cu un portic adânc fără coloane interioare, cu o scară largă de acces prinsă între antele podiumului. Podiumul înalt și vestibulul larg aparțin tradițiilor italiene în timp ce silueta elegantă și proporțiile ordinului ionic reflectă gustul elenistic.

Templul era așezat lângă Portus Tiberinus în vremea romanilor. Era dedicat zeului Portumnus, protectorul porturilor și al comerțului pe mare. În 872 a fost transformat în biserică creștină. Mica și elegantă clădire este așezată pe un podium înalt și are coloane ionice. Este construit în stilul unui templu grecesc peripteros. Stilului roman îi aparțin coloanele adosate zidurilor camerei sacre. Splendoarea și bogăția structurii și decorațiilor sale sunt semnificative în ceea ce privește importanța acordată zeului.

În funcție de perioadă în care au fost ridicate templele, de dimensiunile lor, de zona geografică sau de anumite condiționări și particularități ale cultului, s-a constituit o anumită tipologie a construcțiilor religioase. Conform acestei tipologii, un templu poate fi definit după:

- numărul de coloane de pe latura scurtă- tetrastil în cazul templului Atenei Nike și în cel al Fortunei Virilis;

- configurația planșei- cel amfiprostil – cu colonade pe ambele laturi scurte – al Atenei Nike și cel pseudoperipter – colonade angajate zidului – al Fortunei Virilis;

- ordinul folosit -ionic în ambele cazuri .

Materiale și tehnici de construcție

Constructorii Greciei antice nu s-a manifestat ca inovatori, nu au creat noi sisteme de acoperire a spațiilor și au utilizat materialele pe care le oferea solul grec: piatra și marmura. Au folosit aceste materiale conform unor tehnici cunoscute și în special sistemul trilitic ca tradiție megalitică: arhitrave rezemate pe coloane. Ceea ce caracterizează tehnica de construcție greacă și reprezintă un aport incontestabil în evoluția civilizației este efortul constant de a conferi sistemului constructiv primar calitatea expresivității, printr-un proces de elaborare estetică a formelor. Acest efort a condus către elaborarea ordinilor de arhitectură.

Templul Atenei Nike, primul construit pe ruinele Acropolei după invazia persilor, este și primul construit în întregime din marmură. Ceea ce l-a făcut cu adevărat unic însă, a fost unitatea de măsură în care a fost proiectat care s-a demonstrat a fi unitatea de măsură egipteană.

Civilizația romană este beneficiara unei tehnici constructive excepționale, în plină concordanță cu concepțiile arhitecturale ale epocii pe care le-a servit. Între evoluția fenomenului arhitectural și cea a tehnicilor constructive a funcționat o permanentă relație de intercondiționare. Căutările în domeniul tehnicilor de construcție au urmărit câteva direcții principale care au constituit impulsul unei îndelungate evoluții marcate de inovații și perfecționări.

La templul Fortunei Virilis materialele utilizate diferă în funcție de solicitarea elementelor constructive. Coloanele libere și colturile celei îmbracate cu coloane angajate sunt cioplite din travertin în timp ce zidurile și celelalte coloane sunt executate din tuf.

Conceptii spațiale și procedee compoziționale specifice

Arhitectura greacă:

- spațiul construit este conceput în relație cu cel natural- concept rezultat din mentalități greu definibile, profund ancorate în spiritualitatea greacă printre care un interes afectiv pentru formele create de natură. Pe plan concret modul de viață implică desfasurarea activităților în mare parte în aer liber;

- preocuparile se concentreaza asupra elaborarii expresive a spatiului exterior;
- in organizarea spatiilor, geometria riguroasa a componentelor se imbina cu caracterul organic al dispunerii acestora in ansamblu;
- spatiile sunt concepute prin raportarea la scara umana atat ca dimensiuni cat si ca modalitati de organizare; se evita monumentalitatea copleitoare si procedeele care ar duce la un asemenea efect;
- in structura spatiilor se pastreaza un echilibru intre sensul vertical si cel orizontal;
- constructia se raporteaza la configuratia terenului; se dezvolta pe proeminente al caror caracter spectaculos, dominant in raport cu zona inconjuratoare este sporit ca urmare a prezentei elementelor constructive;
- spatiul interior rezulta din gruparea unor spatii de forme geometrice simple; principiul organizarii templelor de-a lungul unui ax longitudinal de compozitie; obtinerea unei imagini impresionante asupra statuii zeului.

Arhitectura romana:

- spatiul construit este conceput ca o negare a celui natural inchis, refuzand contactul cu mediul inconjurator;
- optiunea pentru forme spatiale definibile geometric caracterizeaza gandirea spatiala romana- spiritul de ordine si rigoare. Volume simple statice in imagini monumentale corespunzatoare caracterului oficial al arhitecturii conturat in perioada republicii;
- simetria spatiilor- ordoneaza si echilibreaza imaginile, le confera un plus de prestanta, in functie de complexitatea compozitionala se utilizeaza una sau mai multe axe de simetrie;
- aplicarea principiului frontalitatii prin marcarea unui ax compozitional major care dirijeaza privirea.